

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1406099
<i>Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 2024, 6(1), 1-15
<i>Journal of Balkanistic Language and Literature</i> , 2024, 6(1), 1-15

EMİNE İŞINSU'NUN ÇİÇEKLER BÜYÜR ROMANINDA ÖTEKİ İNŞASI*

Kamil PARIN**

“‘Ben’, ötekine değer biçerken kendi kültürünün ölçütlerini kullanır ve bu durumda öteki, kendisinin eksik hâlimden başka bir şey olamaz.”
(Schnapper, 2005, s. 25-26)

ÖZ: Modern çağa birlikte ortaya çıkan milliyetçilik, yaklaşık iki yüz yıldır milletlerin hayatına ve dünya siyasetine yön veren önemli bir ideolojidir. Milliyetçilik inşasında ‘öteki’ unsuru önemli bir yer teşkil eder. Ötekinin varlığı ‘biz’i ya da ‘ben’i belirgin kılar. Öteki inşasının çeşitli yolları vardır. Bunlardan birisi de edebî metinler vasıtasıyla gerçekleşir. Ötekinin inşa edildiği ya da bazı unsurların ötekileştirildiği bu metinlerden biri Emine İşinsu’nun *Çiçekler Büyür* romanıdır. *Çiçekler Büyür*’de tecavüzler, asimilasyon, işkence, baskı ve zulümler üzerinden Bulgarlar öteki olarak konumlandırılır. Bunun yanında değerleri örselenmiş ve kimlik yitimine uğramış ya da ‘biz’e yabancılaşarak ‘biz’den

* Bu makale, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Doç. Dr. Veli Uğur danışmanlığında Kamil Parın tarafından hazırlanan “Milliyetçiliğin Türk Romanına Yansıması (1960-1980)” başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: kamilparin@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4529-4589

OPEN ACCESS

Geliş Tarihi (Received): 17.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 22.02.2024

© Copyright 2024 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atf: Parın, K. (2024). Emine İşinsu’nun çiçekler büyür romanında öteki inşası. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(1), 1-15.

uzaklaşmış Türk milletine mensup anlatı kişileri ile bir sistem olarak “komünist” rejimin de ötekileştirildiği görülmektedir. Çalışmada önce, öteki bahsine dair bir giriş yapılmış ve bazı yaklaşımlara değinilmiştir. Sonra da romanda bahsi geçen öteki ve ötekileştirmelerin değinme biçimleri irdelenmiş, öteki inşasının hangi temalar vasıtasıyla gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Roman, Milliyetçilik, *Çiçekler Büyür*, Öteki.

THE CONSTRUCTION OF THE OTHER IN EMİNE İŞINSU’S *ÇİÇEKLER BÜYÜR*

ABSTRACT: Nationalism, which emerged with the modern era, is an important ideology that has shaped the lives of nations and world politics for nearly two hundred years. In the construction of nationalism, the element of the “other” plays an important role. The existence of the other makes the “us” or the “me” distinct. There are various ways of constructing the other. One of them is through literary texts. One of these texts in which the other is constructed or some elements are otherized is Emine İşinsu’s novel *Çiçekler Büyür*. In *Çiçekler Büyür*, Bulgarians are positioned as the other through rapes, assimilation, torture, oppression and persecution. In addition to this, it is also observed that narrative figures belonging to the Turkish nation, whose values have been eroded and identity lost or who have become alienated from ‘us’ and the ‘communist’ regime as a system, are also otherized. In this study, firstly, an introduction to the concept of the other was made and some approaches were mentioned. Then, the ways of addressing the other and otherizations mentioned in the novel were examined, and the themes through which the construction of the other was realized were emphasized.

Keywords: Novel, Nationalism, *Çiçekler Büyür*, The Other.

Giriş

Milliyetçilik, inşa sürecinde kimi zaman birleştirici kimi zaman da dışlayıcı ve ayrıştırıcıdır. Milliyetçiliğin inşasında dışlayıcılık ve ayrıştırıcılık söz konusu olduğunda vazgeçilmez unsurlardan biri ‘öteki’dir. Millas’a göre öteki; ya mutedil bir düşmandır, bir hasımdır ya da örneğin Nazi Almanya’sında ve her milletin içinde bazı kriz dönemlerinde olduğu gibi isterik bir yabancı düşmanlığına neden olan bir cemaattir, bir millettir. Millas, ötekinin kimi zaman bir din birliği veya siyasal/ideolojik ya da bir coğrafya bütünlüğü oluşturan milletler topluluğu da olabileceğini ifade eder (2017, s. 193). Ötekinin inşası ya da icadı, “ulusal bilincin oluşması için toplumun gerek duyduğu” (Millas, 2000, s. 347) bir süreç olarak da kabul edilebilir. Bu gereksinim Huntington tarafından “insanların kendilerini tanımlamak için ötekine hatta düşmana ihtiyaçları olduğu” (Bilgin, 2007, s. 166) şeklinde ifade edilir. “Bir toplumun ‘biz’ kimliğini oluşturabilmesi, bize benzemeyenin belirlenmesi ile mümkün olur. Kendisi ile kendisinden olmayan arasındaki ayırt edici özellikler ve sınırlar belirlenerek kimliğe ulaşılabilir. Bu

durumda kendinden olmayana ‘öteki’ sıfatı yüklenir ve öteki olumsuz bir uzamda konumlandırılır” (Akpınar ve Şahin, 2017, s. 331). “Öteki, zor erişilir olduğu ölçüde çekicidir” (Girard, 2013, s. 228). Ötekilik söz konusu olduğunda ‘ben’i ya da ‘biz’i tehdit edecek her şey “sert bir dille dairenin dışına atılır” (Solak, 2020, s. 78). Bu açıdan bakıldığında öteki “karşıya alınan ya da karşıda duran”ı (Durmuş, 2010, s. 52) imler. Tüm bunlarla birlikte ‘ben’ ya da ‘biz’i konumlandırmak için ‘öteki’ mutlak suretle inşa ya da icat edilmelidir. Çünkü ben’in varlığı ötekinin inşasıyla belirgin hâle gelir.

Ötekinin inşa edilmesiyle birlikte ‘kendilik’ belirginleşir. Bu süreç insanın ve toplumun “boşluktan kurtulması” (Durmuş, 2020, s. 156) olarak da değerlendirilebilir. “Tajfel’in, Sosyal Kimlik Kuramı’nda vurguladığı gibi ‘Fransız’, ‘Belçikalı’ veya ‘Türk’ olmamız için ‘kendimizin’ ayırt edici bir etiketle kategorize edilmesi gerekir” (Billig, 2002, s. 88). Yani ötekinin icadıyla birlikte ‘ben’ ya da ‘biz’ kimliğinin “kendini tanımlaması ve ayrı/belirgin bir noktada konumlandırması icap eder. Bu tanımlama ile birlikte ‘öteki’ ile ‘ben/biz’in sınırları netleşir. “Öteki, ben’in sınırlarını belirler, olanaklarını keşfettirir ve zaman zaman ben’i tanımlar” (Korkmaz, 2014, s. 17). Yahya Kemal Taştan biz tarafının bittiği yerde ötekinin başladığını vurgular, yani ötekiyi ‘biz’in dış sınırı” (2017, s. 115) olarak kabul eder. Bu sınırların belirginleşmesiyle birlikte ötekiye karşı bir ‘bilinç’ gelişim süreci işler. Öteki bilinci, bireylerin topluma/milllete dair aidiyet hislerinin gelişimiyle doğru orantılıdır. Millete ve değerlerine ait olma hissi ne kadar güçlü olursa ‘öteki bilinci’ de o kadar kolay inşa edilir. Öteki bilincinin oluşmasıyla birlikte öteki’ne karşı “duygu, düşünce ve eylemlerimizde haklı olma” (Bilgin, 2007, s. 185) işlevi ortaya çıkar. Haklı olma isteği öteki bilincinin önemli bir işlevidir. Bu işlev sayesinde ‘biz/ben’ ötekine karşı her durumda “haklı” konumda bulunur.

Türk milliyetçiliğinde/milletinde ‘öteki’ ise, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde belirmeye başlar. Osmanlı Devleti’nde her ne kadar Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışından önce Müslim ve gayrimüslim ekseninde din esaslı bir ‘öteki’ anlayışı mevcut olsa da bu ‘öteki’, milliyetçiliğin ortaya çıkışından sonraki ‘öteki’ içeriğinden farklıdır. Türk milliyetçiliğinin olgunlaştığı 19. yüzyılda ‘öteki’ din temelli anlayıştan ırk temelli anlayışa geçiş yapar. Murat Belge 19. yüzyıl başına kadar Osmanlı toplumunu meydana getiren dinler ve etnisiteler arasına nifak sokan şeyin henüz milliyetçilik olmadığını vurgular. Azalan gelir, bozulan refah, sarsılan düzen, toplumda huzursuzluk ve hoşnutsuzluk yaratmıştır fakat bu

değişikliklerin ötekinin inşası anlamına gelmediğini de vurgular (2017, s. 180). Belge'nin tespitlerine katılmakla birlikte bu süreci ötekinin oluşum zeminini tesis eden bir hazırlık olarak da görmek mümkün olabilir.

Türk toplumu içinde öteden beri yaşamakta olan Müslüman olmayan etnik unsurlara karşı asimilasyon ve yok etme politikaları izlenmemiştir. Aksine farklı inanç sistemlerinin ve azınlık inanç gruplarının korunması ve varlığını devam ettirmesinin uygun şartları oluşturulmuştur (Durmuş, 2010, s. 53). Bundan dolayıdır ki Osmanlı'daki azınlıklar yaklaşık beş yüz yıl Türklerle beraber yaşamıştır. Anthony Smith, Anadolu'daki Türklerin 1900'lere gelene kadar ayrı bir Türk kimliğinin farkında olmadığını; ortak kökene dair bir mit, ortak tarihî anılar, seçilmiş bir yurttan birlik ya da dayanışma duygusundan eser olmadığını vurgular (2017b, s. 41-42). Bu aynı zamanda azınlıklarla bir arada yaşamayı da kolaylaştıran bir unsurdur. Fakat milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte azınlıklar da ayrılıkçı hareketlerle bağımsızlıklarına giden yolu tesis etmeye koyulmuşlardır. “Türkler çok uzun süre, imparatorluğu ayakta tutmak adına ve birlik ve beraberliği esas alan yaşam üslubu gereği ‘öteki’ni görmemiş/görmek istememiş/görmezden gelmiştir” (Ulu, 2017, s. 269). Bu durum neredeyse Balkanların elden çıkmasına kadar devam etmiş, Balkanların kaybı ile birlikte ‘etnik temelli öteki’ net bir şekilde belirlemeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesinde Yunanlılar önemli bir rol oynamıştır. “Çünkü Yunan tebaası diğer etnik unsurlara nazaran sosyoekonomik olarak bir adım daha öndedir” (Savrun, 2018, s. 15). Yunanlıların ayaklanmaları diğer azınlıkları da önemli ölçüde etkilemiş, Balkanlarda önü alınamaz ayaklanmalar zincirine vesile olmuştur. Balkan Savaşlarıyla da birlikte Osmanlı Devleti, Balkanları büyük oranda yitirmiş ve bu yitim büyük güç kaybının yanında negatif psikolojiyi de beraberinde getirmiştir. Bu yenilginin sadece toprak ve askerî alanda etkileri görülmemiştir; bu mağlubiyet sosyal, ekonomik, kültürel vs. hemen hemen tüm alanlarda etkisini olumsuz anlamda göstermiştir. Mitat Durmuş Osmanlı'nın Balkanlardaki kaybını aynı zamanda “Türk'ün entelektüel kaybı” olarak da görmektedir. Çünkü Osmanlı'nın okur-yazarlık düzeyini daima yüksek tutan topraklar Balkanlar olmuştur (Durmuş, 2020, s. 22). Bu kaybın tek bir olumlu tarafı olabilir¹: Balkan faciası/hezimetini Türk milletini kendine getirerek “kendilik

¹ Yahya Kemal Taştan Balkan hezimetini Türk milleti için dönüm noktası olarak görür. Ona göre yaşanan kayıplar, bu kayıpların millette açtığı derin yaralar, öz alma duygusunu ve millî bilinci

bilinci”nin oluşumuna hız verecek, bu oluşum doğal olarak öteki bilincinin de Türk toplumunda inşasını kolaylaştıracak ve yerleşik hâle getirecektir.²

Antropolojiden sosyolojiye ve uluslararası ilişkilere kadar birçok disiplinin çalışma konusu olan ötekilik kavramı, söylem ve retoriğe dayandığından aynı zamanda edebiyat biliminin de ilgi alanında değerlendirilebilir (Şengül, 2007, s. 103). Ötekinin Türk toplumunda inşa edilmesinde edebî eserlerin önemi büyüktür. “Türk edebiyatında en başta, ‘öteki’ni henüz göremeyen, fark etmeyen bir Osmanlıcı yaklaşım dikkat çeker” (Millas, 2000, s. 347). Abdullah Şengül, Türk milliyetçiliğinin erken sesi denilen Mehmet Emin’e kadar, Türk edebiyatında öteki konusunda herhangi bir önyargı olmadığını söyler (2007, s. 106). Birçok konuda olduğu gibi Türk edebiyatında öteki meselesi, modern Türk edebiyatıyla kullanılmaya başlanır. Türk edebiyatında Mehmet Emin’le başlayan öteki bilinci “özellikle Ömer Seyfettin, Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Sait Faik ve Hüseyin Rahmi gibi XX. asrın ilk çeyreğinden itibaren eser veren yazarlarda görülür. Söz konusu yazarlar bu dönemde özellikle Balkan Savaşları, Çanakkale ve Millî Mücadele’yi anlattıkları eserlerinde genellikle ihanet temasına bağlı olarak öteki meselesini gündeme getirirler” (Şengül, 2007, s. 107). Türk edebiyatında ‘öteki’ inşasını millî bilinci tesis etmeye yönelik bir eğilimle oluşturmaya çalışan romancılardan biri de Emine İşinsu’dur. Çalışma kapsamında Emine İşinsu’nun *Çiçekler Büyür*’de öteki inşası incelenmiştir.

Çiçekler Büyür Romanında Öteki İnşası ve Değınme Biçimleri

Çiçekler Büyür romanında öteki inşasında kullanılan araçlardan biri tecavüzlerdir. Türk kadınlarına yapılan tecavüzler Bulgarların öteki olarak inşasında önemli bir paya sahiptir. Anlatının başkişisi İlay’ın dedesinin annesi, Bulgarlar tarafından tecavüze uğrayıp sonra da katledilmiştir:

[B]abam Emin Pehlivan biliyorsun, Bulgar’ın Osmanlı’ya isyanını yaşamış. Kan davası vardı, kan! Bugün dost deyip, koruduğu, arka çıktığı

doğuracaktır. Millet, varlığını sürdürmek istiyorsa ötekine yönelik bir kine sahip olmalı ve bu duyguyu beslemelidir. Âdeta millî bekanın vazgeçilmez bir unsuru olarak görülen intikam duygusunun, nesilden nesile aktarılarak canlı tutulmasına çalışılmış; böylece bir millî intibahın gerçekleşeceğine inanılmıştır (2017, s. 98).

² Balkan Savaşlarından sonra Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele süreci Türk milletinin ‘öteki’ye bakışını daha keskin bir hâle taşır. Tanıl Bora, Cumhuriyet’in kuruluş evresinde azınlıkların “millî bedenden atılmış bir zehir gibi tasavvur edildiği”ni (2017, s. 911) ifade eder.

Bulgar'ın, yarın Rus'un yanında, kendisini balta ile doğramaya geldiğini görmüş. Anasının başını taşla ezdiklerini görmüş, onu bir güzel bağlayıp, gözünün önünde anasının ırzına geçmişler, sonra da kafasını taşla ezmişler... (Işınsu, 2020, s. 66).

İlay'ın dedesi Hüseyin Pehlivan, Bulgar çetelerinin küçük bir Türk kızını tecavüz edip sonra da bıçaklayarak ölüme terk ettiklerini görür. Hüseyin Pehlivan, kızı kurtarmak için elinden geleni yapsa da başarılı olamaz:

Vardım ki yanına, çıplak âdem bir kızdır, küçük bir kız, kan içinde. Herhâl su için sürünmüş ırmağın kenarına, orada onu... şey yani... ırzına geçmişler besbelli, sonra bıçaklamışlar. Bacaklarından, omzundan, böğründen yemiş bıçağı. Bacakları, omzu mühim değil, böğründeki yara çok kötüydü (Işınsu, 2020, s. 72).

Gerçekten de kimselerin ulaşamayacağı bir yerdedir evi; ulu bir çamın altında, gölgelik, serin, ak, kırmızı lâleler toprağında. Hâlâ orada. Bu toprakların her bir tarafında bir başka sevgili uyuyor İlay, bırakıp da gidebilmek, yoo... Hiç olur mu? (Işınsu, 2020, s. 76)

Hüseyin Pehlivan, o sarı kızı bir çam ağacının altına gömer. Yine Türk kadınlarının çırılçıplak at sırtında gezdirildiği görülür: “Çırılçıplak at sırtına bindirilip, köy köy dolaştırılan kadınlar” (Işınsu, 2020, s. 351). Romandaki bir başka tecavüz ise anlatının başkahramanı olan İlay'a yapılır. İlay önce işkencelere maruz kalır sonrasında da Bulgarlar tarafından sayısız kere tecavüze uğrar:

Galiba tekme yemedik bir yerim kalmadı, iki dişim kırıldı. (...) Artık ruhumun da bedenimin de ıstırap çekecek; acıyacak yanı kalmadığını sanıyordum. Kızgın sürü bir daha daldı bodruma. (...) Ama üzerime eğilenlerin sayısını hatırlamıyorum, sonra bütün organlarımı kustum (Işınsu, 2020, s. 372).

Vücutuma yaptıklarını ve milyon kere ırzıma geçtiklerini... (Işınsu, 2020, s. 418).

Eserdeki öteki inşasının, Türklere uygulanan asimilasyon, işkence, baskı ve zulümler üzerinden de pekiştirildiği görülür. *Çiçekler Büyür*'de Bulgaristan'daki Türkler, özgürlük alanları kısıtlanmış bir şekilde büyük bir baskı altında yaşamlarına devam ederler. Romanda Razgrat, Şumnu ve Kırcaali'de Türkler, tiyatro sergilerler. Bu tiyatrolardan rahatsız olan Bulgarlar, bir süre sonra tiyatrodan Türk kelimesini çıkarır ve Türkçe olan piyesin dilini Bulgarcaya çevirtirler:

944 Rus işgalinden sonra, Razgrat, Şumnu ve Kırcaali'de üç Türk tiyatrosu açılmış; bir perdelik piyesten sonra, milli oyunlar oynanıyor, türküler söyleniyormuş. Bulgar tiyatrolarına hiç gitmeyen halk, bizimkine pek rağbet etmiş. Bunun üzerine akıllı yöneticilerimiz, iki tiyatroyu birleştirip, idareyi Bulgarlara vermeyi uygun görmüşler. Tiyatronun isminden “Türk” kelimesi çıkarılmış, lisan Bulgarcaya dönmüş, oyunların niteliği değişmiş (İşinsu, 2020, s. 121).

Romanda 1960’larda Bulgaristan’daki Türklerin işkencelere maruz kaldığı başka pasajlar da vardır. İlay’ın babası Kemal, Bulgarlar tarafından gerçekleştirilen işkencelerde bir gözünü kaybetmiştir: “Söyledim İlay, hırpalamışlar babanı. Şey... artık bir gözü görmüyor!” (İşinsu, 2020, s. 283). Erkeklerin ve kadınların cinsel organlarına elektrik verilir. Bununla da kalınmaz bebekler dahi öldürülür:

Bizim köyde ise tutuklamalar, Belediye bodrumunda yapılan işkenceler hiç tükenmez gibiydi. Hemen her aileden kadın erkek demeden bir iki kişiyi mutlak yatırmışlardı falakaya. Yollarda, işte kafası sarılmış, yüzü gözü morarmış, kolu bacağı kırık insanlara rastlamak pek tabii bir hâl olmuştu. Erkeklerin bazı organlarından, kadınların göğüslerinden cereyan geçirildiği... (İşinsu, 2020, s. 207-208).

Evet, resmî makamlar; ne kitle hâlinde tevkifler yapıldığını, ne tankların bazı köyleri baştanbaşa ezip, gömüp geçtiğini, kadın kız demeden ve memedeki bebelere kadar Türklerin öldürdüklerini söylüyorlardı (İşinsu, 2020, s. 325).

Arif’in meydana öldürüldüğünü gören İlay, çılgına dönmüş ve kendini Bulgarlara ifşa etmiştir. Daha sonra Bulgarlar küçücük bir odada İlay ile birlikte on-on beş kadını toplamış işkence etmişlerdir: “Bu sefer de ağır ağır açtı yumağı, şuurum yerine gelmişti, acıların en beterini yaşadım. Küçücük bodrum odasında, on on beş kadın, kız vardık. Hepsini dövmüşler ancak Nikolay’ın koca tekmelerine hedef olup, sürüklenen benmişim, kafam hep taşlara çarpmış” (İşinsu, 2020, s. 368). İlay ile birlikte işkenceye alınan kızlardan biri Fatma’dır. Fatma hemen öldürülmüştür. İlay ise Fatma’nın hemen öldürülmüş olmasına sevinmiştir. Çünkü çok fazla işkenceye maruz kalmamıştır. Bulgaristan Türklüğü ölüme sevinir hâle gelmiştir:

Biraz güçlenebildiğim zaman, Fatma’yı sormaya cesaret ettim, uzun bir süre cevap alamadım, üsteledim; Zeliha abla:

- Sen sağ ol, dedi.

Ekmek bıçağı ile milise hücum etmiş, hemen vurmuşlar onu.

“Neyse acı çekmedi, o dakika öldü.” Böyle diyorlardı... Ya sevdiğini, aşkını anlatmaya kıyamadığını, öyle uzanmış, kan içinde gördüğü zaman, onun camlaşan gözlerine baktığı zaman? Samimiyetle, “Evet, iyi ki ölmüş.” diye düşünüyorum. Ben İlay, tek sevdiğim kız arkadaşım için, bunu söyleyecek hale düştüm, ha! Kader, acımızla eğleniyor! (Işınso, 2020, s. 369).

Bulgaristan’daki Türklere yapılan işkencelerin yanında çeşitli asimilasyon politikaları da uygulanır. Türkçe yasağı olmak üzere İslam dininin vecibelerinin yasaklanması, domuz etinden Türklerin de yemeye zorlanması, sünnetin yasaklanması bu politikaların/baskıların başında gelir:

Bugün Stefan, bir hayli asık suratla, üzerinde “çok gizli” yazan bir kâğıt uzattı:

-Bundan böyle çalışmalarımız bilhassa bu maddeler çerçevesinde olacak, dedi.

Kâğıda baktım, ilk madde kırmızı ile yazılmış: “Türk dilinin gereksizliği”, sonra öbürleri “Eğer din seçmek gerekiyorsa, Bulgar-Ortodoks dini seçilmeli.” “Türklerin cenazesi Bulgar papazlar nezaretinde gömülmeli.” “Türk ve Müslüman isimleri gericiliğin ifadesidir. Bu yüzden bu isimleri taşıyanlar, idarelere hiçbir zorluk çıkarmadan, birer Bulgar ismi seçmelidirler.” “Hayvanlar arasında fark yoktur, bu yüzden domuz eti mutlaka yenmeli, yakın zamanda, Türk köylerine yalnız domuz eti sevk edilecektir.” “Evlerinde tavuk, koyun besleyenler bunları, yakın zamanda domuzla değiştireceklerdir.” (...) Evlerinizde Türkçe konuşmanıza aldığımız yoktu, şimdi engelleyeceğiz. Türkçe bilen çocukları dövmüyorduk, şimdi döveceğiz, hem iyi... Burjuva sünnetinize, arada bir camiye gitmenize, caminin orada durmasına karışmıyorduk, görmezden geliyorduk, şimdi en keskin gözle göreceğiz ve icabını yapacağız. Anladın mı! Öldürmeye varan yetki aldık (Işınso, 2020, s. 346-349).

Eserde Bulgarlar Türklere ait medrese ve camileri askerî kışla yapar, Türklerin topraklarını zorla ellerinden alır, Türklerin evlerine gece baskınları düzenler, köyleri ateşe verirler:

Hatırladığım şey, tarihler değil; çektiklerimiz... Prenslik devrinde bizim bölgelere bütün askerî mıntıka yapmışlardı; medreseleri, camileri hep asker kışlası yaptılar. Ahalinin elinden zorla aldılar topraklarını, itiraz edeni kesiyorlardı. Sık sık da gece baskınları yaparlardı, bütün bir köyü kılıçtan geçirir

yahut ateşe verirlerdi. Hem askerler yapardı bu işi, hem dağa çıkmış eşkıyaları, zaten biliyorsun (İşinsu, 2020, s. 70).

Romanda öteki inşası sadece Bulgarlar üzerinden gerçekleşmez. Türkçeyi reddeden ya da hafife alıp tercihini başka dilden yana kullanan “Türk” roman kişileri de vardır. “İnsan, öteki ile ilişki kurarken kendisini dil sayesinde ifade eder” (Atay, 2019, s. 69). Hobsbawm’a göre ‘biz’ olmayan ‘öteki’ büyük ölçüde deri renkleri, fiziksel farklılıklar ya da konuşulan diller üzerinden anlaşılır (Hobsbawm, 2002, akt. Buçukcu, 2020, s. 64). Balkanlarda Türkleri diğerlerinden ayıran husus Hobsbawm’ın ifade ettiği amillerden sonuncusu olan dildir. Eserde bazı anlatı kişilerinin bilinçli bir şekilde ana dilini reddettikleri ya da tercihini çıkarları doğrultusunda Bulgarcadan yana kullandıkları görülür. Bunlardan biri Bulgaristan’da yaşayan Türk asıllı *Yeni Işık* gazetesinin yöneticisi Selim Bilalov’dur. Türkçe yayın yapan bu gazete o yıl Bulgarca çıkmaya başlar. Selim Bilalov böylece Türk’e, Türklüğe değil “başka” mecraya hizmet eder:

Selim Bilalov, “Yeni Işık” gazetesinin yöneticisiydi. Geçen yıllarda Türkçe ve her gün çıkan bu gazete; dil akımıyla beraber bu sene Bulgarcaya dönmüş ve haftada üç kez yayımlanmaya başlamıştı. Çünkü partili büyüklerimiz öyle münasip görmüşler... Aslında bu, Türkçe tedrisat yapan okulların kapatılması gibi, Türk halkına Bulgarca’yı ana lisan etme gayretinin bir parçasıydı. Artık Aziz Nesin, Yaşar Kemal hatta Nazım Hikmet’in eserlerini de Türkçeden değil, Bulgarca tercümelerinden okumamızı istiyorlardı... (İşinsu, 2020, s. 46).

Anlatıda, Bulgarlara çalışan Süleyman Gavazov’a göre Türkçe konuşmak çok da önemli değildir. Önemli olan parti çıkarlarına uygun hareket etmektir: “-Bakın yoldaşlar, okullarda Türkçe veya Bulgarca okunmuş ne fark eder? Bizler bir bütün olarak sosyalizmin hizmetindeyiz. (...) Çalışın! Parti sizden çalışma bekliyor, o kadar. Düşünmenize gerek yok, çünkü sizin için düşünenler var, parti, sizin için en iyi olanı seçecektir” (İşinsu, 2020, s. 129). Süleyman Gavazov’a³ göre Bulgarca

³ Selim Bilalov ve Süleyman Gavazov örnekleri Ramazan Korkmaz’ın *Gün Uzar Yüzyıl Olur*’da tespit ettiği Sabitcan-Tansıkbayev tipleriyle örtüşür: “Gün Uzar Yüzyıl Olur’da yazar, Sabitcan-Tansıkbayev tipleriyle anadil izleğini daha sorunsal bir boyuta taşır ve bu sorunsallığın sistematik kurgusuna dikkati çeker. Sovyet yatılı okullarında Rusça eğitim alan ve ideolojik koşullama ile yönlendirilen bu insanlar, Orozkul gibi, kendilerini yalnızca yatay bir akışta ve biyolojik bir düzlemde gerçekleştirebilmektedirler. Bütün endişeleri daha rahat yaşamak, daha üst bir rütbeye atanmak ve başkalarının hak etmedikleri saygıyı görmekten oluşmaktadır” (Korkmaz, 2014, s. 162).

eğitim alanlar daha iyi noktalara gelecektir. Türkçe eğitim alanlar ise ileride önemli görevler alamayacaklar, boşuna okumuş olacaklardır:

Biliyorsunuz, üç yıldır Türk okullarını kapatıp, çocuklarınızın tahsillerini Bulgarca yapmalarını sağladık. Niçin mi?.. Parti, sizi düşündüğü için. Çünkü Türkçe okuyan çocuklar, lise ve üniversite tahsillerinde başarılı olamıyorlardı. Mekteplerden, köye tarım işçiliğine dönüyorlardı. Hâlbuki sizlerin çocuklarının da okuyup, yarının doktorları, mühendisleri, öğretmenleri olması mümkün. O hâlde tek dil, Bulgarcadır yoldaşlar (Işınsu, 2020, s. 130).

Süleyman Gavazov⁴, sosyalizm propagandası için İlay'ın köyüne gelir. Türklük mücadelesinde olanları ihanetle suçlar ve onların yargılanacağını söyler: “Şunu hepiniz aklınıza koyun ki; Birleşmiş Milletler’e müracaat edip, azınlık haklarının korunmasını isteyen bu hainler, bu rejim düşmanı karşı devrimciler, bu gericiler, bu kapitalist Türkiye ajanları, sosyalizme ihanet ve casusluk suçlarından yargılanıp, hak ettikleri cezayı bulacaklardır!” (Işınsu, 2020, s. 129).

Bir başka ötekileştirme ise “değer yitimi, kimliğin örselenerek değişen hayat tarzları” üzerinden gerçekleşir. Bu roman kişilerinin ortak yönü ise komünizm sistemini benimseyip ilkelerini savunur olmalarıdır. Romanda din tahsili gören Selim Bilalov, İslamiyet’i zararlı bulan çalışmalar da yapar. Bulgarlar bu çalışmalarını oldukça önemser ve Türklere karşı propagandada kullanır:

Selim Bilalov, din tahsili görmüştü. Bu sebepten, İslamiyet’in gerici bir din, orucun sıhate çok zararlı, tıba aykırı, zekâtın soygun, sünnetin ise taş devri âdeti olduğunu, çok iyi biliyordu! Bu konuda iki eseri meşhurdu; “Kadere İman” ve “Zararın Neresinden Dönülse Kârdır” isimli bu kitapları bizlere satır satır ezberletmişlerdi. Konferansa gelen adamlar ve okuldakiler bilhassa dururlardı bu kitapların üzerinde (Işınsu, 2020, s. 46).

Mehmet Ali’nin babası Con Ahmet de tıpkı oğlu gibi ahlaksız biridir. Aile içi mahremiyeti önemsemeyen Con Ahmet, karısını içki masalarında erkeklere meze

⁴ Romanda Bulgar’la evlenen Türk kızı, Türklüğünden utanan ve reddeden Süleyman Gavazov’un kızıdır:

-Gavazov neden böyle bir şey sordu, tahmin edemedin mi?

- Hayır.

-Çünkü onun kızı evlendi bir Bulgar’la. (...)

- Yani, diyor Stefan neden sonra, kendi kızı evlendi diye bütün Türk kızlarını Bulgarlarla evlendirmek istiyor, öyle mi?.. Sence öç mü alıyor aklınca... (Işınsu, 2020, s. 153).

edecek kadar değerlerini yitirmiştir. Con Ahmet'in Türklüğünden hiçbir iz kalmamıştır. Karısı ise kocasının bu hâllerine dayanamamış ve intihar etmiştir:

Bu Con Ahmet, şey yani ahlâksızın biridir. Yani anlayacağım eve çok erkek getirdi, çok. Yenilip içildi, ziyafetler oldu. Kadın, ses etmeden onlara sofraya hazırladı durdu. Sonra uşaaam, yani anlıyor musun; o erkekler yani anlıyor musun, kadından başka şey de istemişler, işte öyle... Kadın da bu rezillığe dayanamayıp... Anlıyor musun? (İşinsu, 2020, s. 56).

Con Ahmet, oğlunu terbiye edeceği yerde ahlaksız öğütlerde bulunur. Oğlunun İlay ile sevgili olduğunu bilen baba, oğluna bazı cinsel tavsiyelerde bulunur: “-Ne yapıyorsun o kızla, seni kastederdi. Öpüşüyor musunuz, memelerini tuttun mu, bacaklarını elledin mi? Hayır, hayır deyince de, alay ederdi; sen erkek değilsin be, anan orospuydu, ben de tam erkeğim, nedir eksikliğin be Mehmet Ali?” (İşinsu, 2020, s. 304).

Çiçekler Büyür'de kimlik yitimine uğramış bir başka kahraman ise Mehmet Ali'dir. Mitat Durmuş aynileşme çabalarının benlik ve kendilik yitimine sebep olacağını söyler (2020, s. 236). Mehmet Ali'nin Bulgarlar gibi olma çabası onda kimlik yitimine sebep olur. Mehmet Ali, Türklük için mücadele edenlerin yanlış yolda olduklarını düşünür. Bu yolda olanlar Türklüğü değil tutsaklığı seçmişlerdir. Mehmet Ali Türklüğünden utanmakta, Türk olduğu için solucan gibi hissetmektedir. Çünkü bu ret ona maddi anlamda kolay ve çok kazanç sağlayacak, Bulgarların gözünde onu iyi bir noktaya taşıyacaktı:

- Benim için tek manası var bütün bu işlerin İlay, onlar Türk olmayı, yani tutsaklığı seçtiler! Sen ise bu tutsaklığı sürdürürken, bin çeşit yüz takımp, aklınca bir şeyler yapmak istiyorsun. Hiçbir şey yapamazsın bu aptallığınla, bu seçiminle... (İşinsu, 2020, s. 83).

-Evet, çok haklısın, diye bağılıyor, rahatsız oluyorum Osmanlı kalıntısı olmaktan. Tutsaklıktır, zavallılıktır! İnsanın en aşağılığıyız burada, bu senin toprağımız toprağımız dediğin yerde! Ben solucan gibi hissediyorum kendimi. O hâlde, anlıyor musun, o hâlde seçimimi yapmam lazım!.. Con Ahmet'in oğluyum, evet seçimini yapar Con Ahmet'in oğlu... İlay canım, bak ben sana Bulgar olmanın yüzlerce faydasını sayabilirim, ama sen bana Türk olmanın tek faydasını söyleyebilseydin... (İşinsu, 2020, s. 84).

Nasıl derin bir utanç içine düştüğümü bilemezsin. Osmanlı kalıntısı olmaktan nasıl tiksindiğimi! Onların ezmesi bir yana, ben ezildim, bittim. Hamam böcekleri gibi hissettim kendimi... (İşinsu, 2020, s. 292-293).

Smith, milliyetçiliğin ana motif ve temaları arasında yer alan şeref olgusunun gereği olarak “üyelerin cemaatlerine, onun ‘manevî değerlerine’ layık biçimde saygı gösterilmesi ve itibar edilmesi” (2017a, s. 89) gerektiğini vurgular. Buradan hareketle Mehmet Ali, Con Ahmet, Selim Bilalov, Süleyman Gavazov gibi tipler bu manevî değerleri örseleyen, değerlere saygı duymayan kimliğini yitirmiş roman kişileri olarak kabul edilebilir.

Eserde anlatı kişilerinin ötekileştirilmesinin yanında “komünist” rejimin de Türk milletinin kültürel ve ahlaki kodlarına aykırı olduğu için ötekileştirildiği görülür. Romanda Bulgarların sosyalist sistem adı altında insanları nasıl ezdiğine, kullandığına ve insanların haklarını yediğine değinilir. İlay’ın annesi Zehra, tarlaya gidemeyecek kadar hastadır. İşe bir gün gitmediği takdirde beş günlük yevmiyesi kesilir. Rejimin emeği nasıl “acımasızca” sömürdüğüne dikkat çekilir: “Annem dikilip duruyordu, dedem: - İstersen yarın işe gitme, dedi. O zaman Zehra gelin, büsbütün telâşlandı: - Hiç olur mu baba, hiç olur mu, dedi, bir güne karşı beş gündelik kesiyorlar, olmaz; giderim!” (Işinsu, 2020, s. 22).

Anlatıda, Bulgaristan’daki Türklerin elinden mülkiyet hakları alınır. Koyunlar da komünist sistemle yönetilen devlet için beslenir. Türkler köle gibi devlet adına/rejim için karın tokluğuna çalıştırılır. Bu işi ayyuka çıkaran Türk düşmanı Todor Jivkov’tur:

1956 yılında Todor Jivkov parti yöneticisi seçilince, 44’ten o zamana, elde avuçta kalan son toprak parçalarını da devletleştirmek için büyük bir “Aydınlatma” kampanyasına girişmiş, bizim son bağ öyle gitmiş... İki koyun beslemeye çalışıyorduk. Koyunların yünlerinin, sütün üçte ikisinin ve kuzuların hepsinin devlete verileceğini çok iyi biliyordum. Buna rağmen elimde değil, tutulmuştum o kara benekli kuzuya, benimdi o! Bakıp besleyeceğim, günbegün geliştiğini izleyebileceğim, bundan ötürü gurur duyacağım bir varlık. Almamaları için dua ediyordum.

Aldılar... Boynuna sarılıp kalan ellerime değnekle vurarak. Pek fazla üzüldüm. Dedem bir daha kuzu sahibi olmayalım diye, o iki koyunu hemen TeKeZeSe’ye bağışladı (Işinsu, 2020, s. 51).

Sistem, milleti karın tokluğuna çalışmaya alıştırdır ve bunu zorunlu hâle getirir ki İlay’ın annesi her gün çalışmasına rağmen cebinde eczaneden aspirin alacak parası yoktur: “- Aldın mı bari aspirin? / - Param yoktu” (Işinsu, 2020, s. 86). Romanda üç

koyunu olan Yusuf Ağa, hasta olan çocuğunu daha iyi besleyip iyileştirmek için bir koyununu keser. Bu yüzden büyük ceza alır:

Yusuf Ağa'nın üç koyunu vardı. Birkaç aydan beri çocuğu hastalık çekiyordu, ben görmüştüm oğlanı, zayıflamış, kuru muş kalmış. Kızmış işte adamın kafası, kesmiş koyununu. Bir kaç gün çocuğunu beslemiş. (...) Yusuf Ağa, kooperatifin, dolayısıyla sosyalist devletimizin malını çalmakla suçlandı. Şu adi bir hırsızlık değildir, resmî hırsızlıktır ve cezası ağırdır (İşinsu, 2020, s. 144).

Çiçekler Büyür'de komünizmin aile hayatını yerle bir ettiği, Türk milletinin değerlerine aykırı bir hayat sunduğu fikri temas edilen konulardan biridir. Özellikle Türk milletinin aile ve değerler sisteminde önemli bir yeri olan “nikâh”ın komünist sistemde bir anlamı yoktur:

-Nikâh geçmedi başından.

-Abe komünistin nikâhı olacağına, hiç olmasın. Ailesi verdi mi kızı, sen onu nikâh say. (...)

- Abe sen de yeni moda olmuşsun Zeynep kadın, eskiden el âlemin içinde nikâhlı kocasına sarılmazdı insan.

-O eskidendi, komünistlik geleli her şeye yasak kondu, bu işler serbestledi, bilmez misin? (İşinsu, 2020, s. 295-296)

Eserde komünist sistemin sosyal hayata zarar verdiği konusuna da değinilir. İlay'a göre cezasına devam eden yol işçilerinin hepsi artık birer makinedir. Duyguları neredeyse yok olmuş, robotlaşmışlardır.

Sonuç

Emine İşinsu'nun *Çiçekler Büyür* romanı milliyetçilik ve öteki inşası bakımından Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Anlatıda ötekinin varlığı 'biz'i ya da 'ben'i daha belirgin hâle getirir. Romanda Türk kadınlarına yaptıkları tecavüzler, Türklere uyguladıkları asimilasyon politikaları, işkence, baskı ve zulümler, Türklerin ana dili olan Türkçeyi kullanım kısıtlamaları, dinî vecibelerini yerine getirmelerine izin vermemeleri Bulgarların, öteki olarak inşasının sebepleri arasındadır. Öteki inşası sadece Türk olmayan unsur üzerinden gerçekleşmez. Türk olup da kendi değerlerini ve kimliğini yitiren, 'biz'den uzaklaşan roman kişileri de ötekileştirilen unsurlar arasındadır. Bir diğer ötekileştirme ise “komünist” rejim üzerinden gerçekleşir. Bulgaristan yönetimi tarafından uygulanan bu sistem,

insanları -daha dar anlamda Türkleri- sömürdüğü, özgürlük alanlarını kısıtladığı ve ahlaki değerleri yok ettiği düşüncesiyle ötekileştirilen rejim olarak anlatıda yer alır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın Doç. Dr. Veli Uğur danışmanlığında tamamlanan “Milliyetçiliğin Türk Romanına Yansıması (1960-1980)” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlandığı bildirilmiştir (Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla 2024). Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Akpınar, S. ve Şahin, B. (2017). Orhan Pamuk romanlarında öteki. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 330-344.
- Atay, D. (2019). *II. Meşrutiyet devri Türk öykülerinde kimlik inşası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Belge, M. (2017). Türkiye’de zenofobi ve milliyetçilik. T. Bora ve M. Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de siyasî düşünce cilt 4: milliyetçilik* içinde (s. 179-192). İletişim Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Aşina Kitaplar.
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik* (C. Şişkolar, çev.). Gelenek Yayıncılık.
- Buçukcu, Ö. (2020). *Milliyetçilik - tarih teori ve temel meseleler*. Ketebe Yayınları.
- Durmuş, M. (2010). Bahtiyar Vahapzade’nin şiirlerinde öteki algısı. *Erdem*, 52, 56-61.
- Durmuş, M. (2020). *Ömer Seyfettin’in anlatılarında kendilik bilinci ve öteki*. Fenomen Yayıncılık.
- Girard, R. (2013). *Romantik yalan ve romansal hakikat edebi yapıda ben ve öteki* (A. Etensel İldem çev.). Metis Yayınları.
- Işınsu, E. (2020). *Çiçekler büyür*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Korkmaz, R. (2014). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. Grafiker Yayınları.

- Millas, H. (2000). *Türk romanı ve öteki ulusal kimlikte Yunan imajı*. Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Millas, H. (2017). Millî Türk kimliği ve öteki (Yunan). T. Bora ve M. Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 4: milliyetçilik içinde* (s. 193-201). İletişim Yayınları.
- Savrun, E. (2018). Modern milliyetçilik. H. Acar (ed.), *Milliyetçilik tipolojileri içinde* (s. 3-24). Nobel Akademi Yayıncılık.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki* (A. Sönmezay çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Smith, A. D. (2017a). *Etno-Sembolizm ve milliyetçilik* (B. F. Çallı çev.). Alfa Yayınları.
- Smith, A. D. (2017b). *Millî kimlik* (B. S. Şener çev.). İletişim Yayınları.
- Solak, Ö. (2020). *Edebiyat, iktidar, ideoloji*. Paradigma Akademi.
- Şengül, A. (2007). Edebiyatta ötekilik meselesi ve Türk edebiyatında öteki. *Karadeniz Araştırmaları*, 15, 97-116.
- Taştan, Y. K. (2017). *Balkan savaşları ve Türk milliyetçiliğinin doğuşu*. Ötüken Yayınları.
- Ulu, Y. S. (2017). *İkinci meşrutiyet dönemi Türk romanında kimlik inşası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ardahan Üniversitesi.